

Rudolf Steiner

Zgodnji otroški razvoj in drža odraslih

*Drugo predavanje pedagoškega seminarja,
Torquay, 13. 8. 1924*

Včeraj sem pokazal na to, kako moramo dojeti, da pride pri razvoju otroka z menjavo zob do celotne preobrazbe. Gre za to, da igra tisto, kar imenujemo dednost, podedovane značilnosti, svojo neposredno vlogo le v prvi življenjski epohi človeka. Nadalje se v prvih sedmih letih v fizični telesnosti postopoma izgradi drug življenjski organizem, ki je oblikovan po modelu podedovanega organizma in se dokonča takrat, ko pride do menjave zob. Če je individualnost, ki prihaja iz duhovnega, predzemeljskega sveta, šibka, je drugi organizem podoben podedovanemu. Če pa je individualnost močna, pa vidimo, kako se med 7. letom, menjavo zob in spolno zrelostjo, torej okrog 14. leta, postopoma izoblikuje neke vrsta zmaga nad podedovanimi značilnostmi. Otroci postanejo drugačni, se preoblikujejo, celo v zunanji telesni formi.

Posebno zanimivo je slediti duševnim značilnostim po tem, ko nastopi ta druga življenjska epoha. V prvi življenjski epohi pred menjavo zob je otrok tako rekoč eno samo čutilo. To morate vzeti v najbolj dobesednem smislu: eno samo čutilo¹.

Opazujte na primer človeško oko ali človeško uho. Kaj je najbolj karakteristično pri takšnem čutilu? Najbolj karakteristično je to, da je čutilo fino dovzetno za vtise zunanjega sveta. In če opazujete oko, lahko v očesu vidite, kakšen proces se dejansko odvija. Otrok je po svoje v prvih sedmih letih povsem oko. Pomislite na to, da – vse ostalo bom izpustil – se od vsakega predmeta, ki je zunaj, v očesu ustvari slika, preobrnjena slika. To je seveda to, kar vsakogar uči trivialna fizika. To, kar je zunaj v svetu, je slikovno znotraj v očesu. No, fizika se pri tem konča. V resnici pa gre le za začetek tega, kar moramo vedeti o očesu, ki si znotraj ustvarja sliko zunanjih fizikalnih dejstev.

¹ V nem.: »ganz Sinnesorgan« Op. p.

Če bi fizika to sliko pogledala s finim opazovalnim smislom, bi ugotovila: glede na to sliko, se tam znotraj v žilnici odvija cirkulacija. Na celotno žilnico v svoji krvni cirkulaciji deluje vpliv slike s svojim načinom in vrsto. Celotno oko se ravna po teh stvareh. To so fini procesi, za katere se fizika ne zmeni.

Ampak otrok je v prvih sedmih letih oko. Če se v bližini otroka dogaja – recimo nekaj eklatantnega – izbruh jeze, če je nekdo jezen, potem bo celotni otrok imel v svoji notranjosti sliko tega izbruha jeze. Eterično telo ustvari sliko. Od te gre nato v celotno cirkulacijo in celotno ožilje in presnovo naprej nekaj, kar je sorodno izbruhu jeze.

To je tako v prvih sedmih letih in glede na to se ravna celoten organizem. Seveda to niso grobe stvari. To so fine stvari; ampak, če živi otrok v bližini jeznega očeta ali jezne vzgojiteljice, se bo presnovni sistem naravnal in orientiral na jezo. Celotno življenje nato ostane v človeku to, kar pridobi iz te vcepljene zasnove.

To so najpomembnejše stvari pri otroku. Kaj otroku rečete, kaj ga naučite, še ne naredi nobenega vtisa; vtis naredi, da v jeziku imitira tisto, kar mu rečete. Ampak tisto, kakšni ste vi, ali ste dobri in to dobro pokažete s svojimi gestami ali ste zlobni, jeznoriti in to kažete s svojimi gestami, na kratko – vse, kar sami delate – se v otrocih nadaljuje naprej. To je najbolj bistveno. Otrok je v celoti čutilo, reagira na vse, kar se preko vtisov ljudi v njemu priklíče. Zato je najbolj bistveno, da ne verjamemo, da se otrok lahko uči to ali ono, kaj je dobro, kaj slabo, temveč da vemo: vse, kar delamo v bližini otroka, se v otroškem organizmu spremeni v duha, dušo in telo. Zdravje celotnega življenja je odvisno od tega, kako se v bližini otroka vedemo. Nagnjenja, ki jih otrok razvije, so odvisna od tega, kako se v bližini otroka vedemo.

Vse tiste stvari, ki jih običajno v vrtcu priporočajo – da bi morali to ali ono početi z otrokom – niso vredne nič. Največkrat je seveda izjemno pametno, kar se uporablja pri vrtčevskem pouku. Moramo biti, to bi rad povedal, povsem očarani nad pametnimi razlagami tega, kar je bilo zasnovano v teku 19. stoletja za vrtce. Otroci se toliko naučijo, skoraj se že naučijo brati. Dobijo črke, ki jih vstavljajo v izrezane črke in tako naprej. Vse je videti izjemno pametno in tako zlahka smo v skušnjavi, da verjamemo, da je to nekaj, kar je dobro za otroke. Nič ne pomaga! V resnici je vse to povsem za nič. Celotna duša otroka se s tem uničuje. Vse do telesa, vse do zdravja se uničuje otroka. S takšnim delom vrtci vzgajajo telesne in duševne slabotneže v kasnejšem življenju.

Če bi temu nasproti otroke preprosto vzeli v vrtec in se sami obnašali tako, da bi nas otroci lahko posnemali, če bi počeli vse mogoče stvari, ki bi jih otroci posnemali, posnemali iz lastne pobude, kakor so navajeni iz duševnega obstoja v predzemeljskem bivanju, potem bi s tem sicer povzročili, da bi nam bili otroci podobni; bi pa bilo vse odvisno od nas samih, da bi bili taki, da nam lahko postanejo podobni.

Vidite, na to moramo biti pozorni pri prvih sedmih letih življenja in ne na besede, na zunanje, na to, kar imate za moralni nazor.

Je pa pomembno, če je vaš obraz strašno siten, tako da ima otrok vtis, da ste skisanci; to otroku škoduje celo njegovo življenje. Zato je ravno za majhne otroke tako nujno, da se kot vzgojitelji povsem potopite v tisto, kar imenujemo človeško opazovanje in človeško življenje. Kakšne programske točke si postavimo, je ja povsem vseeno. V ozir pride le to, kakšen človek smo. V našem času je lahko pisati programe, ker so v našem času vsi ljudje tako pametni. Tega ne govorim iz ironije. V našem času so ljudje pač tako pametni. Če se le nekaj ljudi usede skupaj in razmisli, kaj bi se moralo pri pouku in v vzgoji narediti, bo vedno prišlo ven kaj pametnega. Nisem še spoznal neumnega vzgojnega ali učnega programa; vedno so tako pametno napisani. Seveda pa ne gre za to, da imamo takšne programe, ampak da imamo v šolah ljudi, ki lahko delujejo na način, kot sem ga opisal. Razviti je potrebno to nastrojenje, kajti ravno to nastrojenje je tisto, za kar v največji meri gre v tej življenjski epohi, ko je otrok eno samo čutilo.

Zato je ravno za majhne otroke tako nujno, da se kot vzgojitelji povsem potopite v tisto, kar imenujemo človeško opazovanje in človeško življenje.

Ko pride do menjave zob, otrok ni več v isti meri čutilo kot prej. To se zmanjšuje že med tretjim in četrtem letom; ampak do takrat ima otrok prav posebne lastnosti, ki jih pogosto sploh ne poznamo. Ko nekaj jeste, nekaj sladkega ali kislega, to čutite na jeziku in v ustih. Ko otrok pije mleko, čuti okus mleka v vsem svojem telesu, saj je tudi čutilo v odnosu do okušanja. Okusi s svojim celotnim telesom. In tako lahko pogosto pridemo do prav nenavadnih izkušenj.

Obstajajo otroci – zdaj so redkejši, saj se otroci ravnaajo po odraslih, in zato največkrat s 16 ali 20 leti ovenijo in zgubijo svežino – ki so dejansko v celoti čutilo. Redko, a v našem času še lahko pridemo do izkušenj s takšnimi otroki

– le tem otrokom je izjemno težko. Sam sem recimo spoznal majhnega fanta; ko ste mu nekaj predstavili, kar naj bi mu bilo okusno, kar je že zaznal, da mu je okusno, se k temu ni približal le s tistimi organi, s katerimi se običajno približamo hrani, temveč je krilil z rokami in nogami in je bil en sam organ okusa. Nenavadno je, da je nato pri 9., 10. letih postal izvrsten evritmist, in za evritmijo pridobil veliko razumevanja. Tako se je lahko tisto, kar je terjalo njegovo kriljenje ob hrani, izoblikovalo v organe volje.

Takšne stvari vam ne navajam zato, da bi vas zabaval, ampak zato, da bi vam pokazal, *kako* morate opazovati. Zelo redko v življenju slišimo, da bi ljudje pripovedovali takšne stvari, kljub temu da se vsak trenutek odvijajo. Ljudje gredo mimo vseh teh karakterističnih izrazov življenja in si potem izmislijo, kako je potrebno vzgajati, namesto da bi opazovali življenje.

Življenje je ja od jutra do večera povsod zanimivo. Povsem najmanjše stvari so zanimive. Opazujte na primer ljudi, ki s krožnika vzamejo hruško. Niti dva hruške ne vzameta na enak način, vedno različno. Cel karakter nekega človeka se izživi v tem, kako vzame hruško iz sklede in jo postavi na svoj krožnik ali niti ne, temveč jo nese naravnost v usta in tako dalje.

Če bi za takšne stvari v življenju razvili več smisla za opazovanje, se ostudnosti v šoli, ki jih danes žal tako pogosto vidimo, ne bi razvile. Skoraj ne vidimo otroka, ki bi pero ali svinčnik pravilno držal. Vedno se na nek način svinčnik ali pero napačno drži, ker ni več smisla za to, da bi pravilno opazovali. To je sploh težko. To tudi na Waldorfski šoli ni lahko. Pogosto lahko pridemo v razred in je potrebno najprej pošteno pomesti glede držanja peresa, svinčnika in tako dalje. V tem smislu ne smemo pozabiti, da je človek celota, da mora torej pridobiti spretnost na vseh straneh. Torej opazovanje življenja, tudi malenkosti v življenju, je to, kar potrebuje učitelj, vzgojitelj. In če bi hoteli imeti nekaj oblikovano v temeljni zakon, lahko imate to za prvi temeljni zakon resnične pedagoške umetnosti: znati moraš opazovati življenje v vseh njegovih izrazih.

Ni se mogoče dovolj naučiti v tej smeri. Poglejte enkrat otroke od zadaj. Eni gredo tako, da postavljajo cele podplate, drugi drobijo po sprednjih delih podplata. In med njimi je še vse mogoče. Ja, za otroka, ki ga želimo vzgajati, moramo povsem natančno vedeti, kako hodi. Kajti otrok, ki s petami trdno stopa, s to drobno lastnostjo telesnega razodeva, da je v svoji prejšnji inkarnaciji stal trdno v življenju, da se je v prejšnjem zemeljskem življenju zanimal za vse.

Zato moramo pri takšnem otroku videti, da čim več stvari potegnemo iz samega otroka, saj je veliko v samih otrocih, ki stopajo trdno s peto. Njim nasproti so otroci, ki drobijo in na peto le komaj stopijo, saj so prejšnje življenje preživeli na bolj površen način. Pri njih ne bomo mogli kaj dosti potegniti iz njih; morali bomo gledati, da bomo veliko delali v njihovi bližini, da bodo s tem lahko veliko posneli.

In tako moramo v opazovanju doživeti prehod v menjavo zob. Potem bomo videli, da prične otrok pred vsemi stvarmi razvijati dar simboliziranja, fantazijski dar in izstopati iz tega, da je eno samo čutilo, in na to je potrebno računati, že pri igri. Naš materialistični čas glede tega strašno greši. Tako danes otroci na primer povsod dobijo tako imenovane lepe punčke. Oh, imajo tako lepo izoblikovan obraz, čudovito obarvana lica, celo oči, ki jih lahko tudi zaprejo, če se uležajo, prave lase, in kaj še vse! Ampak s tem se ubija otroška fantazija. Otrok s fantazijo ne more več ničesar sam narediti iz te podobe. Otrok pri tem tudi ne doživi toliko veselja. Temu nasproti je punčka iz servete ali robca, ki jo sami naredimo; z dvema packama črnila nastanejo oči, z eno packo usta, na nek način pač naredimo roke in otrok lahko s svojo fantazijo punčki zelo veliko doda. To je posebno dobro za otroka, da lahko kar največ dodaja, da lahko razvija fantazijo, dejavnost simboliziranja. To je tisto, kar moramo za njih poiskati; kar najmanj dokončanega, lepega, kakor ga imenujejo. Kajti lepota takšne punčke, kakor sem jo prej opisal, s pravimi lasmi in tako dalje, je lepa le v konvencionalnem smislu; v resnici je ta punčka ostudna, ker je neumetniška.

In za to gre, da se natančno zavemo, kako otrok v življenjskem obdobju, ki se zaključi z menjavo zob, preide v fantazijsko življenje, ne preide v razumsko življenje, temveč v fantazijsko življenje. Takrat se morate tudi vi kot učitelji, kot vzgojitelji, znati razviti. Fantazijsko življenje lahko razvijejo tisti ljudje, ki imajo v notranjosti svoje duše dejansko človeško spoznanje. Je že tako, človeško spoznanje odtali notranje duševno življenje in pusti nasmešku priti v fiziognomijo obraza. Sitnost prihaja iz nepoznavanja. Gotovo, imamo lahko tudi nek bolan organ in zato nekako bolne poteze na obrazu. A teh se ne opazi, za njih se otroci ne zmenijo. Kar pa se na fiziognomiji izraža iz notranjosti duše, kar je izpolnjeno s človeškim spoznanjem, to pa usposobi učitelja, da postane resnični vzgojitelj.

Med menjavo zob in spolno zrelostjo je torej potrebno vzgajati iz fantazijskega bistva. Lahko bi rekli, da je to, da so otroci v prvih letih eno samo čutilo,

zdaj bolj ponotranjeno, duševno. Čutila seveda ne mislijo. Čutila zaznavajo slike, ali boljše: slike oblikujejo iz zunanjih predmetov. Tudi če je tisto, kar otrok kot čutilo proizvede, zdaj duševno, iz tega še ne nastane misel, temveč nastane slika, četudi duševna, fantazijska slika. Zato je potrebno pred otroki delati s slikami.

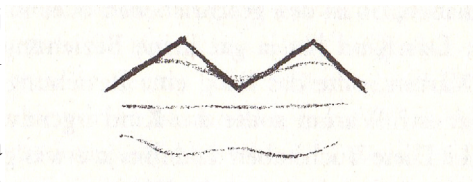
No, vsaj s slikami bi morali delati, če želimo otroku od vsega začetka približati nekaj povsem tujega. Povsem tuje je denimo za otroka to, kar imamo na primer v naši pisavi, tako v napisanih kot natiskanih črkah. Otrok ja nima nobenega odnosa do nečesa, kot je recimo A. Zakaj pa bi otrok imel nek odnos do nekega A-ja? Zakaj bi se otrok kakor koli zanimal za nek L? Te črke so mu popolnoma tuje. A kljub temu se otroku, ko enkrat pride v šolo, želijo te stvari podati. Posledica tega je, da otrok to, kar se mu poskuša podati, občuti kot nekaj povsem tujega. Če s temi stvarmi pride do otroka celo pred menjavo zob, in ga pustimo da izrezane oblike črk vstavlja, otroka zaposlimo s stvarmi, ki so mu povsem tuje, do katerih nima najmanjšega odnosa.

Temu nasproti pa ima otrok od vsega začetka umetniški občutek, čutno-slikovno fantazijo. Na to je potrebno apelirati, na to se moramo obrniti. In poskusiti moramo, da se najprej ne približamo tem konvencionalnim črkam, ki so v pisavi in v tisku dane civiliziranemu človeku, temveč moramo najprej poskusiti, rad bi poudaril, na nek duhovit način, izvesti z otrokom – oprostite mi za uporabo tega izraza – kulturni razvoj.

Nekoč so ljudje imeli slikovno pisavo, kar pomeni, da so na list naslikali nekaj, kar jih je spominjalo na predmet. Ni nam potrebno študirati kulturne zgodovine, lahko pa otroku predočimo smisel in duh tega, kar so ljudje hoteli s slikovno pisavo, in otrok se bo počutil kot doma.

Le pomislimo na naslednje. Vzemimo besedo »usta«, v angleščini »mouth«. Če pripravimo otroka, da nariše usta, toda da to nariše s slikanjem, da pustimo, da z rdečo barvo packa, ga potem nagovorimo, da izreče še samo besedo, nato pa rečemo: zdaj pa ne izgovori cele besede, temveč začni le z M, mi pa potem počasi iz zgornje ustnice (glej sliko 1) naredimo M. Tako iz ust, ki smo jih najprej naslikali, dobimo M.

Tako je namreč dejansko nastala pisava, le da se danes pri besedah

Slika 1.

težko vidi, da so bile črke slike, ker so se vse besede v teku jezikovnega razvoja menjale. Izvorno pa je imel vsak glas svojo sliko in njegova slikovna zmožnost je bila jasna.

Ni se nam potrebno vračati na te izvirne karakterje, ampak jih lahko iznajdemo. Učitelj mora biti iznajdljiv; ustvarjati mora iz duha samih stvari.

Vzemimo besedo »riba« (v nem.: Fisch), ki je tudi v angleščini »fish«. Spodbudite otroka, da nariše, naslika neke vrste ribo in da potem izgovori začetek besede: F. Kar naprej in naprej iz slike dobivate F.

In tako lahko za vse konzonante, za vse soglasnike, dejansko najdete slike, ki jih lahko pridobite s slikovnim risanjem oz. risarskim slikanjem.

Slika 2.

To je veliko bolj neudobno od metode, ki se danes pogosto uporablja. Predvsem pa moramo, ko pustimo, da otroci to počnejo dve ali tri ure, vse narisano izbrisati, počistiti moramo vse, kar so otroci uporabili. Ravno to se mora zgoditi, kaj drugega nam ne preostane.

S tem vidijo, kako lahko iz slike pridobimo črko, nato pa lahko sliko znova vzamemo ven iz neposrednega življenja. In ravno to moramo početi. Ja, ne pa jih najprej naučiti brati, temveč najprej izhajati iz risarskega slikanja, slikarskega risanja, da tako nastanejo črke, in šele nato preiti v branje.

Za konzonante boste povsod našli kaj, kjer lahko izhajate iz stvari. Le iskati morate. Povsod boste našli kaj takega, da boste lahko pokazali na začetni glas, prvo črko neke besede. Za vokale pa ni tako lahko. A je za vokale recimo možno sledeče. Zamislite si, da rečete otroku: poglej, lepo sonce! Saj ga moraš občudovati. Postavi se tako, da gledaš gor, da lahko občuduješ lepo sonce. – In ko tako stoji, zre navzgor in izreče začudenje: Ah! Tudi to naslikate ob tem.

Slika 3.

To je potem celo hebrejski A, glas začudenja. Zdaj morate to le še pomanjšati in lahko preidete na A.

In tako boste – če boste pred otroka postavili notranje duševne, namreč evritmijske pojme, njemu samemu omogočili ta položaj – prišli tudi do vokalov. Evritmija vam bo tu lahko z neizmerno močjo pomagala, ker so v evritmijskem glasovi že oblikovani. Le pomislite na O – nekaj objamemo; ljubeče nekaj objamemo.

Tako lahko pridemo do glasovnega znaka za O. Dejansko lahko iz geste, iz kretnje pridobimo vokale.

Tako delamo iz samega zrenja, iz fantazije ven. Tako bomo dosegli, da bodo otroci glasove postopoma pridobili iz samih stvari. Izhajati moramo iz slike. Črka, ki v naši civilizaciji leži danes dokončana, ima za seboj svojo zgodovino. Gre za to, da je črka nekaj poenostavljenega iz neke slike, a iz današnjih čarovniških znakov ne moremo več spoznati, kakšna je bila ta slika.

Ko so Evropejci, ti »boljši ljudje«, prišli v Ameriko k »divjakom«, k Indijancem – še sredi 19. stoletja so se dogajale takšne stvari – in jim pokazali pisavo, tiskano pisavo, so Indijanci zbežali stran, saj so imeli črke za majhne vrage. Rekli so: Bledoličniki – kakor so Evropejce imenovali med Indijanci – se sporazumevajo preko majhnih vragov, preko demonov.

*Danes se ne ve,
kako škodljivo
je, če se otroci
zgodaj naučijo
brati in pisati.*

In točno to so za otroke črke. Za otroke nimajo nobenega pomena. Otrok občuti – in prav ima – v črkah nekaj demonskega; postale so čarovniško sredstvo, ker gre za znake, znamenja.

Izhajati moramo iz slike. Slika ni čarovniško znamenje, ampak nekaj realnega, in zato moramo delati iz nje.

In nato pridejo ljudje in rečejo: ja, ampak potem se otroci šele pozno naučijo brati in pisati. – To se govori le zato, ker se danes ne ve, kako škodljivo je, če se otroci zgodaj naučijo brati in pisati. Zelo slabo je, če lahko že zgodaj pišejo. Branje in pisanje, kakor ju imamo danes, je dejansko šele nekaj za človeka v kasnejšem letu življenja, tako okrog 11. ali 12. leta. In toliko bolj kot smo blagoslovljeni s tem, da pred tem ne znamo ne brati ne pisati, toliko

boljše je to za kasnejša leta življenja. Tisti, ki s 14. ali 15. leti še ne zna pravilno pisati – to lahko govorim iz lastne izkušnje, saj sam tega nisem znal s 14., 15. leti –, si za kasnejši spiritualni razvoj ne zapre tako veliko, kakor tisti, ki zmore s 7., 8. leti že povsem brati in pisati. To so stvari, ki jih mora opazovati ravno učitelj.

Seveda danes tega, kar bi moral početi, ne more početi nekdo, ki mora s privatno šolo otroke prikazovati v javnem življenju. Zelo, zelo veliko pa lahko dosežemo s tem, da stvari poznamo. Pri tem gre za poznavanje. Pred vsemi stvarmi bi morali prežemajoče vedeti, spoznati, da učenje branja ne sme priti pred učenjem pisanja, kajti v pisanju, posebno, če ga izvedemo iz slikanja znakov, risarskega slikanja, je pri tem udeležen cel človek. Prsti so s tem udeleženi, položaj telesa, cel človek je pri tem udeležen. Pri branju pa je udeležena le glava. In otroku bi morali kar najkasneje uvesti tisto, kar aktivira le en del organizma, druge dele pa pusti, da so do tega ravnodušni. Najpomembnejše je, da najprej v gibanje, živahnost spravimo celotnega človeka in šele nato posamezen del.

*Je že tako, človeško
spoznanje odtali
notranje duševno
življenje in pusti
nasmešku priti v
fiziognomijo obraza.
Síttnost prihaja iz
nepoznavanja.*

Seveda, če želimo tako postopati, pa ne moremo dobiti navodil vse do najmanjšega, temveč le direktivo, neko smer. Zato ravno pri tej metodi poučevanja, ki sledi iz antropozofije, ne morete računati na nič drugega kot z absolutno svobodo, vendar pa tudi s svobodno, ustvarjajočo fantazijo učenca in učitelja.

V Waldorfski šoli smo ja, rad bi povedal, blagoslovljeni z resnično zaskrbljujočim uspehom. Začeli smo s 130, 140 učenci, ki smo jih dobili iz industrijskega obrata Emila Molta². Poleg njih, ki so takrat v določeni meri na silo postali učenci, je bilo tu še nekaj otrok antropozofov. V kratkem času obstoja Waldorfske šole je ta tako zrasla, da imamo sedaj čez 800 otrok in med 40 in 50 učiteljskih sil – torej zaskrbljujoč uspeh, saj postajajo stvari vse bolj nepregledne. Glede na ureditev Waldorfske šole, ki vam jo bom

² Emil Molt (1876 – 1936), antropozof, lastnik tovarne cigaret Waldorf-Astoria in ustanovitelj Waldorfske šole. Na njegovo pobudo je Rudolf Steiner sprejel ureditev in vodenje te šole. Op. p.

predstavil, boste že lahko videli, kako zelo težko je imeti pregled. Seveda pa lahko imamo pregled, iz razlogov, ki jih bom tudi kasneje navedel. Urediti smo morali paralelne razrede, tri 5. in tri 6. razrede, a, b, c. In ti so še vedno prepolni, še vedno je v njih več otrok kot v drugih razredih šole.

Tako imamo torej eno učiteljsko silo v razredu a, drugo v razredu b. Pomislite, kako je to v »resnično urejenem« življenju. Tam pridete v 1. a. razred; tam se drila po neki določeni metodi, ki se jo prepozna kot najboljšo. Zdaj pa greste v 1. b. razred. Tam bi lahko bil tudi 1. a., le da so zdaj tu drugi otroci, kajti v obeh razredih se dogaja enako, kajti to je »prava metoda«. Seveda, ljudje so si to izmislili iz svoje pameti. Intelektualno je enoznačno in tako mora biti.

Pri nas na Waldorfski šoli pa tega ne boste našli. Pri nas greste v 1. a. razred in tam vidite učitelja ali učiteljico, ki poučuje pisanje, in otroci delajo različne forme, recimo iz niti, potem pa te forme pretvorijo v slikarijo in postopoma nastajajo črke. Drugi učiteljici ustreza nekaj drugega. Če vstopite v 1. b. razred, boste videli, da otroci plešejo; forme morajo doživeti na lastnem telesu. Potem pa to fiksirajo. Nikoli ne boste videli, da se v razredih a, b ali c izvaja povsem enako. Dogaja se že enako, a na povsem različen način. Tam deluje svobodno ustvarjena fantazija. Ni nobenega predpisa, temveč obstaja le duh Waldorfske šole. Zelo pomembno je, da to dojamemo. Učitelj je avtonomen. Učitelj lahko znotraj tega duha naredi vse, kar ima za pravo. Rekli boste: ja, če lahko vsak dela, kar hoče, potem se v šoli dogajajo najbolj kaotične stvari. Potem pridemo v 5. a. razred in tam se izvaja nek hokuspokus. Pridemo v 5. b. razred in tam igrajo šah. – A ponovno je najpomembnejše to, da to ni tako na Waldorfski šoli. Povsod naletite na svobodo, a je kljub temu v vsakem razredu prisoten duh, ki ustreza starosti otrok.

Če boste prišli na seminar, boste videli, da se dopušča največja svoboda, a se kljub temu podaja tisto, kar tja sodi. Najbolj posebno je tudi to, da se noben učitelj temu ne upira. Vsi sprejemajo enovitega duha povsem svobodno. Nihče ga ne zavrača, nihče noče ničesar poleg. Nasprotno, pogosto celo nastane hrepenenje, da se na konferencah precej govori o tem, kaj je tisto, kar mora biti v razredih.

Zakaj se nihče izmed učiteljev ne upre učnemu načrtu? Za seboj imamo že leta. Kaj mislite, da je razlog temu? Vsak ga ima za umnega. Nima ga za neumnega. V svoji svobodi ga najde kot umnega, ker je povezan s tem, kar je dejansko, pristno človeško spoznanje.

Toda ravno ko pridemo do teh stvari, ustvarjanje učnega materiala iz fantazije, vidimo, da mora na šoli delovati svoboda. In tudi deluje. In vsak učitelj pri nas ima občutek, da ne pride le do tega, kar si sam dejansko izmisli in najde v svoji fantaziji, temveč, sam sem vse bolj prepričan – če sedim skupaj s svojimi waldorfskimi učitelji ali če pridem v razred – da v resnici vsak, ko je v razredu, pozabi, da je učni načrt fiksiran in postavljen. V momentu, ko uči, ga ima za lastno delo. Ta občutek imam, ko pridem tja.

To so stvari, ki se izkažejo, ko je temelj resnično človeško spoznanje. To sem vam moral povedati, čeprav bi si lahko mislili, da govorim iz nečimrnosti; ampak ni bilo rečeno iz nečimrnosti, temveč zato, da boste to vedeli in da boste lahko to ravno tako naredili. In da ste videli, kako gre to, kar pride iz pristnega človeškega spoznanja, tudi dejansko v otroka.

Celoten pouk, celotno vzgojo moramo graditi na fantaziji. Moramo si biti na jasnem, da se otrok pred 9. ali 10. letom ne zna razločiti kot nek jaz nasproti svoji okolici. Iz nekega določenega instinkta otrok o sebi že dlje časa govori v jaz-formi. Ampak v resnici ima otrok občutek, da je znotraj celotnega sveta. Čuti, da je celoten svet povezan z njim. V zvezi s tem danes obstajajo resnično vraževerni pojmi. Govori se, da imajo primitivna ljudstva animizem v svojem občutenju sveta, da imajo mrtve predmete za poduševljene. In verjame se, da se pride do razumevanja otroka, če se reče, da se na svojem področju obnaša tako kot nek divjak, kot nek primitiven človek. Ko se zaleti na nekem oglatem predmetu, ga ta udari, ker ga ima za poduševljenega.

To pa seveda ni res. V resnici otrok ne poduševlja, temveč le še ne loči med živim in mrtvim. Vse opazuje kot neko enovitost, tudi sebe skupaj z okolico ima za enovitost. Šele med 9. in 10 letom se nauči otrok razločevati sebe od okolice. To moramo upoštevati v najstrožjem smislu, če želimo načrtno orientirati celoten pouk.

Nujno je, da nagovarjamo vse, kar je rastlin, živali, celo kamnov v okolici otrok, tako, da stvari med seboj govorijo, da se med seboj obnašajo človeško, da drug drugemu govorijo, da drug drugega sovražijo in ljubijo. Antropomorfizme moramo znati iznajdljivo uporabljati; vse resnično tako obravnavati, kakor da gre za človeka. In ne duhovito nekaj poduševljati, temveč dojemati tako, kot to zmore otrok, ko še ne loči med mrtvim in živim. Za otroka še ni nobenega razloga za to, da bi mislil, da kamen nima nobene duše, da jo pa pes ima. Otrok loči le to, da se pes premika, kamen pa ne. A

gibanju še ne pripiše poduševljanja. Gre za to, da lahko zdaj dejansko vse poduševljeno in oživljeno obravnavamo tako, kakor da bi med seboj ljudje govorili, mislili, občutili, kakor ljudje, ki med seboj razvijajo simpatije in antipatije. Zato moramo vse, kar podamo otroku v tem starostnem obdobju preleti v pravljico, legendno, v poduševljeno pripoved. S tem otrok sprejme za svojo instinktivno duševno-fantazijskost kar naj-, najboljšo duševno zasnovano.

Če je otrok v tem obdobju napolnjen z različnimi intelektualizmi – in to je, če vsega, kar podamo otroku, ne pretvorimo v slikovno – bo kasneje to občutil v svojem žilnem in tudi cirkulacijskem sistemu. Otroka moramo opazovati po duhu, duši in telesu – to je potrebno vedno znova izreči – povsem kot neko novitost.

Da bi to zmogli, mora imeti učitelj v svoji duši umetniški smisel, mora biti nagnjen k artizmu; kajti tisto, kar deluje od učitelja na otroka, ni tisto, kar si izmislimo ali kar lahko podamo v pojmih, temveč so to, če smem uporabiti ta izraz, impoderabilije življenja. Neverjetno veliko gre nezavedno

Če je otrok v tem obdobju napolnjen z različnimi intelektualizmi – in to je, če vsega, kar podamo otroku, ne pretvorimo v slikovno – bo kasneje to občutil v svojem žilnem in tudi cirkulacijskem sistemu.

od učitelja, vzgojitelja, v otroka. Učitelj se mora tega zavedati, zlasti takrat, ko pripoveduje pravljice, poduševljene zgodbe, legende. Takrat se zelo, zelo pogosto v našem materialističnem času zgodi, da se preveč opazi, da učitelj gleda na to, kar pripoveduje, kot na nekaj otročjega; da gre za nekaj, česar sam ne verjame. Takrat, vidite, resnično na pravi način vstopi antropozofija, če je voditeljica in usmerjevalka pravega človeškega spoznanja. V antropozofiji se ja zavemo, da lahko neko stvar neskončno bogatejše

izrazimo, če jo oblečemo v sliko, kakor če jo podamo v abstraktnem pojmu. Otrok z zdravim nagnjenjem ima potrebo, da vse privede v sliko in da vse sprejema v sliki.

Tu smemo ponovno pokazati na Goetheja, ki se je kot deček moral učiti klavirja. Dali so mu navodila, kako mora uporabljati prvi prst, drugi prst

in tako dalje. A to mu je bilo nesimpatično in sam je iznašel v nasprotju s suhoparnim, pedantnim učiteljem – kajti star oče Goethe je bil prafilister, tisti pravi frankfurtski filister, ki je seveda najrajši jemal filistrske učitelje, saj so, kaj ne da, to tisti najboljši – in to je bilo fantu Goetheju zoprno, preveč abstraktno – tako si je sam iznašel »pokazalkota«³, ne kazalca⁴, to je abstraktno, ampak pokazalkota. Otrok si želi slike, hoče samega sebe čutiti kot sliko. Zato je nujno, da upoštevamo to, da učitelj potrebuje fantazijo, da mora biti artističen. Tedaj lahko dostopa do otroka s potrebno živostjo. In ta živost deluje v najboljšem smislu impoderabilno na otroka.

Je ja tako, da se mi z antropozofijo znova naučimo sami verjeti v legende, pravljice in mite, ker izražajo imaginacije višje resnice. Zopet se znajdemo v duševni obravnavi mitičnega, legendnega in pravljničnega. S tem teče naš govor, ki ga govorimo otroku, prežet z lastno vero v samo stvar, v otroka. To privede do resnice med vzgojiteljem in otrokom; medtem ko je sicer tako pogosto med vzgojiteljem in otrokom tako veliko neresnice. Neresnica deluje takoj, ko učitelj reče: otrok je neumen, jaz sem pameten; otrok verjame v pravljice, zdaj mu jih moram tako povedati. To je primerno tako za otroka. – Na ta način v pripoved pride razum.

Zato ima otrok ravno med menjavo zob in spolno zrelostjo kar najbolj fin občutek, če v učitelju deluje razum ali fantazija. Razum deluje sklerotično, zakrčuje življenje otroka, medtem ko fantazija oživlja in spodbuja.

Te splošne stvari moramo povsem osvojiti. V naslednjih dneh bomo o teh stvareh govorili še poglobljeno, ampak še nekaj bi vam za konec predstavil.

Med 9. in 10. letom starosti je za otroka nekaj izjemno pomembnega. To mora učitelj opaziti. Če se izrazimo abstraktno, je to pred 9. in 10. letom, ko se otrok nauči razločiti od svojega okolja in se občutiti kot jaz, okolje pa kot nekaj zunanjega, kar ne pripada jazu. To smo povedali abstraktno. V resničnosti pa je tako, seveda je to vse aproksimativno, približno, da pride otrok v tej starosti z neko težavo do njemu ljubelega učitelja ali ljube učiteljice. Največkrat je celo tako, da otrok ne izrazi tistega, kar mu leži na duši, temveč nekaj drugega. Tedaj pa moramo vedeti, da to prihaja iz najbolj notranjega podtalja duše. In takrat moramo najti pravi odgovor, pravo obnašanje. Od tega je izjemno veliko odvisno za celotno življenje

³ V nem: Deuterling Op. p.

⁴ V nem: Zeigefinger Op. p.

dotičnega človeka. Kajti, pogledjte, vi ne morete vzgajati, učiti z otroki v tej starosti, če niste samoposebiumevna avtoriteta, če otrok nima občutka, da je nekaj resnično, ker imate vi to za resnično, da je nekaj lepo, ker vi to vidite kot lepo in na to pokažete, da je nekaj dobro, ker imate vi to za dobro. Vi morate biti za otroka reprezentant za dobro, resnično in lepo. Otroka morajo pritegniti resnica, dobrota in lepota, ker ga vi pritegujete.

Zdaj, med 9. in 10. letom, pride v otroka povsem instinktivno v podzavest

*Vi morate biti za
otroka reprezentant
za dobro, resnično in
lepo.*

to občutenje: jaz imam vse od učitelja, od vzgojitelja, in od kod ima vse to on? Kdo stoji za njim? Tega ni potrebno razviti naprej. Če stopimo v definicijo ali razlago, potem s tem škodimo. Pomembno pa je, da za otroka najdemo srčno duševno prežeto besedo ali besede – praviloma to ja traja dlje časa, težave

trajajo dlje, tedne, mesece – tako da se preko te čeri v otroku avtoriteta ohrani. Tu gre za krizo avtoritativnega principa pri otroku. Če dorastemo temu, da se z dušo na pravi način srečamo s težavami, ki nastopijo v tej življenjski točki, če pridemo nasproti s potrebno ponotranjenostjo, verodostojnostjo in resnicoljubnostjo, da zavarujemo avtoriteto, potem s tem ne dosežemo le nekaj zato, ker ohrani otrok vero v avtoriteto v odnosu do učitelja, kar je seveda dobro za nadaljnji pouk, temveč je v bitnosti človeka, da se ravno pri tej starosti med 9. in 10. letom ne sme zamajati v veri do dobrega človeka. Sicer se prične majati vsa notranja gotovost, ki mora življenje voditi naprej.

To je neizmerno pomembno in teh stvari se moramo držati. Veliko pomembnejše kot vse delikatne in miniaturne stvari, ki so v pedagogiki predpisane, je to, da vemo, da obstaja nekaj takega, kar se pojavi v neki časovni točki življenja, in da vemo, kako se moramo v odnosu do tega obnašati, da s tem zaradi pravega obnašanja zasveti prava svetloba na celotno življenje otroka.

Prevedel: Davorin Peršič

Spremna beseda

Objavljamo drugo predavanje Pedagoškega seminarja, ki ga je imel Rudolf Steiner leta 1924 v Angliji. Cel seminarski cikel sedmih predavanj in odgovorov na vprašanja je prvič izšel v knjižni obliki leta 1949 pod skupnim naslovom *Die Kunst des Erziehens aus dem Erfassen der Menschenwesenheit*.

Danes je objavljeno v zbranih deli pod oznako GA 311. Sam Steiner zapiskov ali besedila za objavo ni pregledal, zato moramo kljub skrbnosti stenografov in izdajateljev vsebino sprejeti z določenim zadržkom oz. realno možnostjo, da je kje kakšna napaka.

Vsebinsko Steiner v tem predavanju odpre veliko tem. Začne z navezavo na prvo predavanje, tako da nadaljuje karakterizacijo predšolskega otroka, kjer smo vedno znova soočeni z radikalnim pogledom, da ni pomembno, kaj otroku govorimo, temveč kako se v njegovi bližini vedemo, kakšni smo po svoji notranji zasnovi. Danes moramo žal govoriti o veliki katastrofi na področju predšolske vzgoje, saj se poučevanje oz. stimulacija otrokovega intelekta vse bolj in bolj uveljavlja. Strah staršev, pomešan z njihovimi ambicijami glede otrok pa vse to podpira. Prepoznavanje črk, iger s črkami itd. danes ni več stvar sedemletnikov, niti šestletnikov, ampak štiri- in petletnikov, ki se v »naprednih« vrtcih že naučijo brati in risati črke ... S tem da bi bilo idealno, da se branja in pisanja naučijo – pozor – okrog 11. ali 12. leta. In zakaj bi moral otrok »čakati«?

Ker so mrtve črke, formalni duh njegovi živi naravi, njegovemu živemu duhu nekaj povsem tujega. Za otroka do 9. oz. 10. leta, ko se otrok še občuti v enosti s svetom, ko ne loči med živim in mrtvim, so abstraktne črke nekaj, kar ne more resnično sprejeti. Kako zelo destruktivno deluje branje in pisanje na otroka v zgodnjih letih, kako se mu to pozna celotno njegovo življenje, si danes le težko mislimo. Steiner ob zavedanju o »zatemnjenem« času, v katerem živimo, poda metodo poučevanja, pri kateri otrok na najbolj blag način vstopi v ta svet mrtvega duha.

Pri drži odraslih Steiner tu zopet poudari spoznavno naravnost odraslih, ki šele usposobi sodobnega človeka, da postane vzgojitelj oz. učitelj. Poleg poglobljenega spoznanja, da gre pri »pravih« pravljicah za slikovni opis globin realnega sveta oz. človeka, s katerim na pravi način nagovarjamo otroka, kot osrednji primer navede tudi prepoznanje krize avtoritete, ki jo zaradi razvojnega koraka doživlja devet- oz. desetletnik. Da pa do konkretnih spoznanj in učinkovitih dejanj pride, mora odrasel človek pred tem »preseči samega sebe« in se izobraziti o duhovni, duševni in telesni bitnosti človeka. Tedaj lahko postane to, kar mora postati: reprezentant za dobro, resnično in lepo.

Davorin Peršič